toplar torpağa bağırdı:
"Havaya qalx!"
Güllələr insana əmr etdi: "Əyil!"
Biri vardı, biri yoxdu,
bir Cırtdan vardı.
Günlər keçdi,
illər ötdü,
nə Cırtdan qocaldı,
nə nağıl qurtardı.

Torpağa ilkin ütü çəkdi
ingilis tankları.
Nikolayı taxtından saldılar;
sonra növbə gəldi müvəqqətiyə.
İnsanlığa yeni nəğmələr
oldu hədiyyə.
Başladı tarixin
"kim kimi" sınaqları.
Cırtdan qocalmadı.

Dünya rahatsızdır hələ.
Hələ xeyli yol var
dinclik adlı mənzilə.
Bu yolda qocaldıq neçəmiz.
Qurtuluş səsiylə dolu keçdi
gündüzümüz, gecəmiz.
Cırtdan qocalmadı.
Biri vardı, biri yoxdu,
bir Cırtdan vardı.
Günlər keçdi,
illər ötdü,
nə Cırtdan qocaldı,
nə nağıl qurtardı,
Belə, dostlar, belə!
Gülə-gülə!

1965-1970

Uşaq oyunları

KİMİN ƏLİ?

Bir oyundu məzəli:
bir kürəkdə neçə yumruq,
Qışqırardıq dörd yandan:
– Əl üstə kimin əli?
– Filankəsin?
– Tapmadı! Hay, tapmadı!
Qaldırın, vurun, yalandı!
Günlər keçdi...
İllər dolandı...
Düşünürəm indi:
təki yalanlar belə olaydı;
bundan ağ,
bundan iri yox.
Yalansız dolanaydı insanlar –
hamısı!
Neçədən biri yox.

YADIMA DÜŞDÜ

Qa... qa...
bura bir quş qondu.
Hanı o quş?
Bir yorğunluq var,
bir də
arxası bilinməzlik
bir yoxuş.

1. BALBALACAN

Balbalacan, batır keçi!
Qoz ağacı, qotur keçi...
Yadıma salma, salma!
Balbalacan...
Göydən düşən üç alma!
Yadıma salma!
Bilirsənmi orda
nələrim qalıb, nələrim?
Nə ünüm yetir,
Nə çatır əllərim.

2. BALBALACAN

Balbalacan, batır keçi,
Qoz ağacı, qotur keçi,
Yırıl, yırtıl!
Su iç, qurtul!
Gündə neçə kərə dedirdərdik sənə,
yenə,
bir də, bir də deyərdik.
Qoğal üzü yumurtalı olsun,
fətir girdə, deyərdik.
Sən də deyərdin
Balbalacan... bal...
Yorğun səsin hələ də
qulaqlarımdadır.
Düşünürəm yana-yana;
Möhnətlərinin haqqı-sayıdır indi
gecələrim, gündüzlərim
sənինlə doludur, ana!

QA... QA...

Qa!.. Qa!..
Bura bir quş qondu:
bu gördü,
bu tutdu,
bu bişirdi,
bu aşırdı.
Buna qalmadı
Çeçələ bul-bul-bul!
Bayram müjdəçimiz
bəzəkli xonça idi,
üç boyumuzdan uca idi.
Əlvan şamlar
yanardı axşamlar.
Bizim gündüzümüz də vardı, axı.
Maraq, gözləmə
yandırır, yaxır.
Səməni necə ləng göyərir,
necə ləng!
Saçaqlı konfetlər
qəşəng-qəşəng.
Bir də,
arzunun sürəti,
sürətin yorğun ayaq səsi.
Maraq göynəyi,
istək həvəsi.
Olsun, olsun.
İncimələr yüz qat olsun.
Canlı, hərəkətli,
insan nəfəsli həyat olsun –
Yol yoxdur geriyə –
Könül sevinə,
kədərlənə,
kiriyə.

1969

LAYLALAR

"Layla dedim yatasan..."
Qulaqlarımda
uzaq-uzaqdan gələn
bu səs.
Bir də inqa-inqa beşiyin
bir səsli cırıltısı,
bir də ala-bula pişiyin
yumşaq xorultusu.
"...Qızılgülün içində
şirin yuxu tapasan..."
Anamın ara-sıra gələn
yorğun əsnəməyi.
"Layla, körpəm, a layla!
Allah səni saxlasın
çiçəkdən, qızılcadan..."
Günlər keçdi,
illər keçdi,
sıra-sıra;
gah mülayim,
gah qasırğa.
İndi nə çiçəkdən qorxuram,
nə qızılcadan,
nə damdabacadan.
Ancaq qoruna bilim
ucuz tərif laylasından,
arxayınlıq pasından.

Bakı – Göyçay, 1977

BABAM KİMİ VƏ BU GÜNLÜ ADAM KİMİ

Mənim də babam kimi iki gözüm var.
Onun gözləri qaraydı,
mənimki ala!
Onun əlləri qabarlı idi,
mənimkilər mürəkkəblə boyalıdır.

Babamın ən uzaq mənzili
Zərdab kəndi idi.
Mənim yaxın mənzilim –
Moskva, Vyana.
Babam arxalıq geyərdi,
mən müasir kostyum geyirəm.
Babam lailahəilləllah deyərdi,
mən mübarizə deyirəm,
azadlıq deyirəm.
Babam da şeri sevərdi,
mən də sevirəm.
O, Qumrunu, Racini sevərdi,
mən Füzulini, Sabiri.
Nə o bu günün adamı idi,
nə mən o günün.
Həyatda hər şey kimi
adətlər, vərdişlər də
doğulur, ölür, doğrulur.
Babam öz vaxtının oğlu idi,
mən öz vaxtımın oğlu.
Babam avam idi
indiyə görə.
Mən avamam sabaha görə.
Ay tutulanda vahiməyə düşərdi babam.
Mən Aya adam göndərəcəyəm
baxsın görsün nə var, nə yox.
Mən də dinclik, əmin-amanlıq sevirəm
babam kimi.
Ancaq, ümidim nə göylərədir,
nə möcüzəyə.
Əl qaldırmıram yuxarı,
"Ya rəbbi, sən bilən yaxşıdır" deyə.
Silahım var –
ən modern tipli.
Göydə tünlükdür
Yerin hər iki üzündən qalxan peyklərdən.
Babam qoçaq idi.

Yaxşı tüfəng atardı.
Bir koldan qalxan,
sağa-sola millənən turacların
vurardı ikisini də.
Hayıf! Hayıf! – deyərdi
bir çimdik barıta,
bir dənə qırma itkisinə də.
Mən də ovçuluqda mahirəm,
atdığımdan dəyəni çox olur.
Ancaq ovçuluq deyil peşəm.
Sərrast atıram deyə
nahaq qan tökməmişəm.
Hesablayıb mərminin
uçuş əynəmini,
topu elə ataram ki,
təpə dalında hədəfə dəyər;
qələm alıb rəqəmləri
yerbəyer düzsəm əgər.
Babam gözünə güvənirdi,
mən elmin sözünə.
Babamla çox oxşarımız var:
bir çox da oxşarsızlığımız.
Onun öz dünyası vardı:
qənaətləri, ehkamları,
anlamları, dəbləriylə.
Mənim öz dünyam var:
elektron maşınları,
səsdən iti sürəti,
əlacsız dərdlərə – dava-həbləriylə...
Mən budağam,
babam gövdə.
Yaşamışıq, yaşayırıq, yaşayacağıq
Dünya adlanan,
bu darısqal evdə.
Bəlkə aydın demədim.
Bəlkə dolaşıq yazdım.

Babam olmasaydı,
mən də olmazdım.
Ancaq qala bilmərəm
babam kimi.
Gələcək günlərə aparmalıyam
mürəkkəb əsrimi.

1969

DİN, ÜMİD, İNAM

Babam müsəlman idi,
nənəm də,
uşaqlıqda mən də.
Ancaq mən,
mənasını bilmədən,
inanırdım o dünyaya,
inanırdım cənnətə, cəhənnəmə,
Allahın hər şeyə qadir olduğuna.
Bəzən unudub cənnəti, cəhənnəmi,
düşünürdüm uzun gecələr;
"Nənəm cəhrəni incidir, yoxsa
cəhrə nənəmi?!"
Cənnətə marağım çox idi.
Çünki gördüyüm həyatın
görmədiyim cənnətə bənzər
bir şeyi yox idi.
Cəhənnəm... o başqa məsələ.
Quyruqsuz şeytanları demirəm hələ.
O dünya çox düşündürürdü məni.
O qədər ki,
bəzən ölmək istəyirdim:
görüm o dünyada nələr var.
Ancaq "ölüm adamı çox incidir" deyə
məni qorxudurdu uşaqlar.

Böyüdükcə dinə bələd oldum.
Riyakarlığa,
mənzilsiz, müddətsiz vədələrə,
və mütiliyə qarşı
qəzəblə, nifrətlə elə doldum,
birgünlük yoldan
aydın görürdüm
vəzlərin yalanını.
Etiqadımın yarısı
uşaqlıqda itdi, batdı,
gənclikdə tulladım getdi qalanını.
Bilmirəm, əvvəlkindən yaxşı oldum,
ya pis oldum.
Axır ki, oxuyub, öyrənib
əməlli-başlı ateist oldum.
Mən həmişə ümidlə yaşamışam
uşaqlıqda da, böyüyəndə də.
Ana döşündən süd əməndə də,
quru çörək yeyəndə də.
Ümidim böyük də olub,
balaca da.
Gah bir döşünü sorub anamın
doymayanda,
o biri döşünə ümid bağlamışam.
Gah məktəbdə imtahan qiymətimi,
dərzidən novruz köynəyimi,
sevdiyim qızdan məktub
gözləyib ağlamışam.
Gah ümidim böyük olub,
uzaq olub.
Yer üzündə səadət,
ana dilimin
ən gözəl şerini yaratmaq,
insan qardaşlığı
və bu kimi...
Bəzən doğrulub,

bəzən qırılıb ümid.
Düşünmüşəm:
ümidim doğruldu, kim oldum?!
Doğrulmamış kim idim?!
Bəzən susub könül.
Ömrün toranlığı içində,
əlçatmaz, ünyetməz,
uzaq bir mayak kimi,
yanıb, sönüb ümid.
İstər köksünü parçala,
istər qəlbini did!
Arzulara səs verməyib ümid.

Din belə.
Ümid elə.
Bəs inam?
İftixarla demişəm:
mən insanam!
İnam – qanad!
İnam – məqsədli həyat!
İnam – qüdrət!
İnam – sahilsiz məhəbbət!
İnam ümidim olub,
dinim olub.
Nə fərqi var,
inandığım nə olub, kim olub.
Din!
Yaxşısını, pisini anlayıb
özüm ayrılmışam ondan.
Ümid!
İntizarda qoyub məni çox zaman.
Qaldı ki, inam!
Yox, yox, əzizim,
səndən ayrılmaram!

fevral, 1962

DİN HAQQINDA

İki dəfə qorxudublar məni
din sözü ilə:
bir inananda,
bir inanmayanda.
İnandığımız vaxt
hər şeyi dinə bağlayıblar.
Bu olar!
Bu olmaz!
Bu savab,
bu günahdır.
İnanmayanda, yenə
məni əsarətdə saxlayıblar.
Bu olar!
Bu olmaz!
Bu ateizm,
bu mövhumatdır.
Əvvəl din lehinə,
dinə məhəbbət üçün,
sonra din əleyhinə,
dinə nifrət üçün.
Din əvvəl nə idisə
yenə odur.
Əvvəl küfrü ilə qorxudurdu,
indi rəğbəti ilə qorxudur.

1969

ELƏ DEYİL, BABALAR

"Bu dünya beş gündür,
beşi də qara!"
Kimdən qalıb,
Hansı uğursuz idimdən qalıb
bu ağrılı,

bu ümidsiz,
bu yanıqlı sözlər?
Mübarizələrin məğlubiyyətindənmi?
Dünya beş gün imişsə,
babalar,
bu beş günün
beşi də qara imişsə,
babalar,
ömür – ilk gündən,
son günə qədər
ümidsizlik əlindən
fəryad, haray imişsə,
babalar,
necə dözdünüz buna
göynəyə-göynəyə,
yana-yana!
Bəs gələcək günlərin çağırışı,
bir zəfər nəğməsi kimi,
səslənmədimi qulaqlarınızda?
Göyləri buludlu,
yolları çovğunlu keçdimi
qışınız da, baharınız da?!
O qara günlərin
dözümünü, tabını
hardan aldınız?
Nədən zaman-zaman
günəşin kölgəsində qaldınız?!
Dünyanın qara rəngi
sizə qaldı niyə?
Yaşadınız "Şükür! Təvəkkül!"
deyə-deyə.
Yox, belə deyil,
Belə ola bilməzdi,
babalar!
Axı igidliyiniz
yüzil-yüzil

dastanları, nəğmələri gəzdi,
babalar.
Babək də siz oldunuz,
Nəsimi də, Koroğlu da.
Bəzən İbrahim bıçağı altına düşən
dilsiz-ağızsız toğlu da.
Tarixdən silə bilməsək də,
bu gündən, gələcəkdən silinsin
İsmayıl qurbanlığı.
Yaşadaq, yaşatdıraq
haraysız qəhrəmanlığı.
Dünya beş gün olsa da,
mənimçin,
sənincin,
xalq üçün beş gün deyil.
Qaldı ki, günlərin rəngi...
Yolçu it görsə,
əlinə ağac alır.
Günlər də qara deyil,
babalar!
Günlər də, torpaq üstündə qalır
get-gedə ağa çalır.

Günlərin də rəngi var.
İnsan var ki,
öz gününü qara eləyir;
insan var – özgəninkini.
İnsan var – hər ikisini.
İnsan da var – çalışır
yoxaltsın bu dünyadan
qara günlərin
matəmli sərgisini.
Dünyada ömür sürən
çox insan var,
yaşayır ancaq
bir iz qoyanlar.

1969

QANADLAR

Anama

Bir körpəydim –
güləş,
şən.
Bir körpəydim
onda mən.
Yuxumda çox görərdim
qıvrımsaç mələkləri.
Sonsuz ala göylərdən
məni çağırardılar.
Bəzən qanadlarında
uçar,
uçar,
uçardım.
Min bir qapı açardım
üfüqsüz mavilikdə.
Könlüm əngin fəzalar,
geniş göylər dilərdi.
Axşam Ay,
səhər Günəş
gözlərimdə gülərdi.
Şirin əfsanə kimi
qara məxmər gecələr.
Ucqar daxmada yanan
çıraq kimi ulduzlar...
Ulduzlar, çıraq kimi
hər şeydən iraq kimi.
Ulduzlar şirin, acı,
Uzaq bir soraq kimi.
Fanarları ulduzdan
mələklər
yarıb qara gecəni,
dəstəylə,

birər-birər,
Toplaşardı başıma.
İpək qanadlarında
məni götürərdilər
göy gözlü ənginlərə.
Arxasından qovaraq,
qovuşardıq Günəşə.
Günəş zağlı gümüşdən,
Yorulur bu ötüşdən.
Günəşin qucağında
nədir məni üşüdən?

Nur karvanı boynunda
gəzirəm kainatı.
Bir qırpımda gedirəm
min illik bir həyatı.
Saçlarımı oxşayır
xəfif, ilıq havalar.
İçimdə sonsuzluğun
dərdi var.
Dumanlara toxunur
barmaqlarım uçurkən.
Köpük bulud karvanı
axır, keçir yanımdan.
Buludlar, ağ buludlar,
Qalaq-qalaq buludlar,
Hansı dağlardır sizə
Yeni ovlaq, buludlar?
Mən uçuram
Günəşin
tellərindən tutaraq.
İçimdə aşır-daşır
nur baxışlı bir maraq.
Uçuram, uca dağlar
kiçilir yollarımda.
Sanki gedir mənimlə

tükənməz yollarım da.
Bax, məndən aşağıda
ildırımlar parlayır.
Od qamçılar havanı
bağrından yaralayır.
Bəzən gözəl mələklər
qanadlı at olurlar.
(Körpəliyin tükənməz
bir xəyal dünyası var!)
Qızıl nurdan qanadlar
açılır boşluqlara.
Uçuram heç kimsənin
uçmadığı diyara.
Unutmaq olarmı heç
o nurdan qanadları?
Qanadlar xəyalımın
ildırımlı atları.
Qanadlar, ağ qanadlar.
Yünül, qıvraq qanadlar.
Kainat nə kiçikdir,
Qanadlar, a qanadlar!

Mən uçuram, altımda
göy sinəli dəryalar.
Köpüklü şəlalələr
durmadan
axar,
axar.
Fırtınalar ağlayır,
yarğanda rüzgar kimi.
Sanki qalxmaq istəyir
göyə dənizin dibi.
Ulduzlara sıçrayır
almaz başlı dalğalar.
Ac canavar ağızlı,
göy qırmanclı dalğalar.

Dalğalar, ağ dalğalar,
Yünül-yaraq dalğalar,
Bəzən ətək qırçını,
Bəzən bir dağ dalğalar.

Yumulur göy gözlərim
yenə xumarlanaraq.
Yenə göylər açılır,
qarşımda varaq-varaq,
Ay məndən yüksək deyil,
Ay mənimlə tən durur.
Sanki məndən utanır,
Özü bir az gen durur.

Ay bir portağal kimi,
Göy üzündə xal kimi.
Uzaqlarda dolaşır,
Əlçatmaz vüsal kimi.

Arxamda ulduz dolu,
ətrafım dolu ulduz,
Tükənməyən yolumun
sağ yanı, solu ulduz.

Ulduzlar – ağ çiçəklər.
Süzülür birər-birər.
Elə bir dünyadayam,
Gecələri çiçəklər.

Ulduzlar səpələnmiş
O sahilsiz dərinə.
Sanki civə dağılmış
Göy atlaz üzərinə.
Qəlbim sərin,
ruhum sevincli, dolğun.
Bəlkə də, uf deməzdim,

doğransam buğum-buğum.
Yazıq,
birdən,
nə yazıq,
Ölçüsüz ucalıqda
qorxunc bir külək qopar,
kəsərdi yollarını
xəfif qanadlarımın.
Qanadlar çırpınardı;
külək amansız,
qanıq.
Vücudumda həsrətin
əzabları oyanıq.
Birdən bir qara boşluq,
qara,
sonsuz uçurum.
Nə qanad,
nə yer,
nə göy.
Düşürəm
burum,
burum.
Ayılınca,
həqiqət udurdu röyaları.
Könlümdə
bir acının
qanadıcı rüzgarı.
Röyalar qara ömrün
Dərdini ovudurdu.
Onlar kədərlə dolu
o vərəmli dünyadan
məni ayrı tuturdu.
Həqiqətin acısı bükər dodaqlarımı,
örtərdi gözlərimi almazlı damlalarla.
Röyalarda bəxtiyar,
ayılınca, həyatda

Qarşılaşardım soyuq
ağlayan son baharla.
Yuxu, xəyal dünyası
həqiqətə dönüncə,
Hıçqırardım gizlicə.
Nə qədər həsrət çəkər,
göz yaşları tökərdim,
gecələr yana-yana içimdən.
"Neçün yoxdur qanadım?
neçün ömrüm bir röya,
bir xəyal kəsilməyir?
Neçün uçmayıram mən?" –
deyərək,
bu dərdlə inləyərək.
Qanadlanmaq arzusu
içimdə bir ac qurddu.
Məni gizli gəmirdi,
yavaş-yavaş qurutdu.

Ömrüm vida etdikcə
uşaqlıq sahilinə,
Qanadlarım kiçildi,
Kiçildi ildən-ilə.
Günlər aldı
o röya,
O xəyal dünyasının
ipək qanadlarını,
Uşaqlığın
sevimli,
qəşəng qanadlarını.
Mən açılan səhərə
Bənzədirəm körpəliyi.
Qaranlıqdan başlayan yolu var.
Səhər kimi yavaş-yavaş açılar.
O da min rənglə boyalıdır.
O da bir həqiqət ikən –
xəyalidir.

Kim duymamış
ilıq səhərlərin dadını?
Kim görməmiş Günəşin
səhər üfüqlərində
açılan qanadını?
Körpəlik ömrün səhəridir,
onun gün yarısı da var.
Üfüqdə başlayan axşamların
qəmli sarısı da var.
Gündüz gündüzə oxşar.
Bir-birinə bənzər
sarı bir həsrət gətirən
axşamlar.
Bu, təbiətin yoludur.
Lakin mənim
gündüzlərim axşamla bitməyir.
Öylə bir gündüzüm var ki,
onun gümüş işığını
qaranlıqlar əritməyir.
Bu gündüzü yaradan
zəncirini halqa-halqa dağıtmış
insan oğludur.
Uşaqlıq şirindir.
Kim sevməz onu?
Kim rədd edər onun
Boyuna sarılan qolunu?
Uşaqlıq şirindir,
gənclik daha şirin olmasa,
Getdikcə ömrün yolları,
yeni nəşələrlə dolmasa.
Ayrılarkən körpəlik sahilindən
həyatımın yelkəni,
Acı həsrət qarışıqlı
sirli qorxu bürüdü məni.
Könüldən yaralandım.
Ömrün ən bəxtiyar çağları

keçdi sandım.
Lakin doğrulmadı bu düşüncələr.
Hər gün açıldı –
yeni-yeni cahanlar
qarşımda birər-birər.
Qanadsız qanadlandığım
günlərdə
Nə gördümsə
söylədim qələmə.
O da yazdı kəlmə-kəlmə.
Açın səhifələri!
Onlar ömrümün varaqlarıdır.

Onlar könül cahanının
Sevimli, xoş diyarıdır.
Ümidim,
sevinclərim orda.
Onları
ilk bahar çiçəyi kimi
Səpdim bu yurda.
Qəlbimdə böyüdükcə
yurdumun vüqarı,
Ulduzlara qaldırır məni
şerimin qanadları.
Baxın...
O xəyal əsiri uşaq
indi yüksələn ölkəsilə boy atır.
Röyalarda qanad gərən
o körpə
Bu gün insan ruhu yaradır.

Bakı – Moskva – Bakı,
mart-dekabr, 1936

O GÜNLƏR – BU GÜNLƏR

Bacım Kübraya
(Hamımız sənə Dadı deyirik)

Xatirələr elə çoxdur,
doya bilmirəm.
Nə də bəsdir – deyib,
bir yana qoya bilmirəm.
Uzaq günlər, gecələr.
Uzaq, sakit bir evin
yarıqaranlıq otağı.
Tavandan asılmış yüyrükdə
ala-bəzək bir körpə qundağı.
Şirə ilə ağardılmış divarlar.
İndi də o torpağın qoxusu
burnumdadır.
İndi də xatırlayanda
ağzım torpaq dadır.
Sən bizə nağıl oxuyardın
"Min bir gecə"dən,
"Natpinkerton"dan.
Bizə nə qədər sevinc verərdi
"Molla Nəsrəddin"in məzəli şəkilləri.
"Tuti", "Babayi-Əmir"
"Probujdeniye", "Niva"!
Gözlərimizi qamaşdırardı
varaqladıqca bir-bir.
Bəzən susdurardı bizi
qonşudan gələn bir nəva,
bir namaz səsi.
Qurudardı nitqimizi
oxuduğun qorxulu nağılların
vahiməsi.
Yadımda deyil ilk dəfə kim dedi.
Başımı sığallayıb,
yazıq bala!

Yetim! – dedi.
Bəzən nəvaziş də
acı olur,
sığal da tikanlı olur.
Bəzən axar suların yolu da,
çilənkənli olur.
Yetim!
Kim?!
Elə bil qaynar su tökdülər qəlbimə.

Atam yadıma gəlmir,
indi şəkillərindən onu tanısam da.
İndi bizi ayıran
neçə il, neçə ay, neçə gündür.
Gözləri ala imiş atamın,
boyu ortadan hündür.
Səsi bilmirəm necə imiş.
(Hələ doğulmamışdı maqnitofon).
Odur ki, xəyalımda tamamlaya bilmirəm
onun əziz surətini.
Nə gülüşünü təsəvvür edə bilirəm,
nə yerişinin sürətini.
Varaqladıqca yaddaşımın
yarı pozuq, yarı aydın
səhifələrini.
Mən indi anlayıram,
əziz bacım,
niyə sən
uzun qış gecələri
daha çox kitab oxuyar,
nağıl danışardın bizə.
Atasızlıq acısı
çökməsin körpə qəlbimizə.
Onda altı yaşım vardı mənim.
İndi xatirələr uzaq,
ağrılar, acılar köhnədir.

Ancaq ürək sınıqlığının
uzağı, yaxını varmı!
O günlər unudularmı!
İndi özüm kitab oxuyuram,
özüm kitab yazıram.
Ancaq, hardasa,
sinəmdə, bəlkə lap dərində
üstünü günlər, aylar basmış
bir ağrı duyuram.
Günlər... günlər...
gecələr... gecələr...
ötüb keçdilər.
Sevinc gəldi, bahar oldu.
Nəğmə səsləri, gülüş bayramları.
Sonra da o bəd günlər!
Anamı baladan ayıranlar.
İndi bir körpəyə salmısan mehrini;
yaman salmısan.
Bilirəm bu mehr-məhəbbət
sənə bir sığınacaqdır.
O körpənin hər sözü,
hər arzusu,
könlünə təsəlli dolu
bir qucaqdır.
Bir arzum var, əziz Dadı!
Bir də ayırmasın səni
bu təsəlli aləmindən
uzaq-uzaq o günlərin
xatirələr fəryadı.
İndi sən
qoruyursan yüzlərlə körpənin ömrünü
gecə-gündüz yorğunluq bilmədən.

1961

BACI

Saraya

Sən nə məhəbbətdən danışırsan,
nə gündə üç yol deyirsən:
başına dolanım.
Ancaq gözlər danışa bilsəydi
baxışlarını eşidərdi hamı:
"Bir candır olanım,
o da sənə qurban, qardaş".
Mən düşünürəm:
niyə sən
bu qədər kövrək,
yumşaqürək,
bu qədər ülfəti göyçək,
rəftarı ipək
ola-ola,
ana oldun
ana nəfəsi duymamış
bir oğula.
Niyə səadət, sevinc
uzaq bulud kimi
keçdi başının üstündən
salmadan bir damla belə.
Niyə tale səbəbsiz
öcəşir
adamla belə?!
Dodaqlarımı yandırır
bu sualların acısı,
mənim əzizim,
bircə qardaşın
yaxşı bacısı.

fevral, 1962

GƏR AĞACI

Yarpaqlarında
yumşaq ipək yatan
gər ağacı!
Bir-birinə bənzəyən
bənzəməyən
meyvəsi,
çiçəyi,
yarpağı olur
hər ağacın.
Gah çəkil olursan,
gah ağ, qonur, qara tut,
gah toxmacar.
Min illərlə oyanmaz
yarpaqlarında ipək,
onu biz səsləməsək,
biz onu bəsləməsək,
İnsan əli açmasa,
bu sirləri
Kim açar!
Yarpaqlarında ipək yatan
gər ağacı,
gəl sənlə bir müddət
yan-yana qalaq;
keçmişi yada salaq;
mənim körpə vaxtımı,
sənin ilk yarpağını,
mənim ilkin
öz əynimə yapışmış köynəyimi,
ilk dəri papağımı.
Axı uzun illər mən
böyüklərin
kiçildilmiş paltarını geymişəm;
köhnə, nimdaş.
Gər ağacı,
gəl dərdləşək
yavaş-yavaş.

O sınıq budağın,
gövdəndəki çapıq
kimdən qalıb "yadigar",
gər ağacı?
Nələr eşitmisən,
nələr görmüsən.
Qabığın olub
cadar-cadar.
Yadımdadır gövdənə
zavyalov bıçaqla
adımı yazdığım.
Yadımdadır
şumal budağından
çəkdiyim sıyrım.
Bəlkə indi sən də yoxsan,
köksündəki yazı da.
Ancaq, unuda bilmirəm
o günləri də,
kümçü qocadan yediyim
ağır qapazı da.
Bəlkə indi gövdən
qonşun qarağacdan böyükdür.
Qapqaradır
budaqlarının
xırman kölgəsi.
Köklərin də torpağın
yeddi qatını deşib.
Üstündəki yazının da
kənarları qabarıb
köbərləşib.
Yazı qalıb
yara-çapıq kimi.
Gər ağacı!
Gər ağacı!
Bəlkə indi yarpaqların
titrəyir, sızıldaşır,

əsirlər əsim-əsim!
Təpəsində hündürlüyü duyduğum,
budağını sıyrım-sıyrım soyduğum
Gər ağacı!
İstəyirəm sənsiz keçən günlərimi
varaq-varaq açım.
Neçə tanış-biliş getdi
o gündən bəri məzarlığa.
Biri həkim yoxluğundan,
biri həkim çoxluğundan.
Ağır illər gəldi
dağdan ağır;
sürgündən, dustaqdan ağır.
Kiminin evinə gətirdilər
yağı, əti, çörəyi,
kiminin bir loxma
qara çörək üçün
qabarladı əlləri, –
əyildi kürəyi.
Töküldü ömrün yollarına
gülüş qırıqları,
göz yaşları.
Güllə ayırdı bir-birindən
neçə cəbhədaşları.
Yollar uzandı
hər qarışı bir il boyu.
Xatirələr soyutdu tez-tez
neçə bayramı, toyu.
Ancaq,
Əlimiz soyumadı işdən,
yaratmaqdan, qurmaqdan,
Nə çıxardı
gedər-gəlməzlərə yas tutub
durmaqdan.
Neçə-neçə şəhər saldıq.
Yeni yerdə, xərabələrdə.

Neçə-neçə yol çəkdik,
Çox oldu ağır imtahan.
Çox oldu yüngül şirnik.
İnan mənə,
Gər ağacım!
Nəsil-nəsil çoxumuz,
bəli, əsil çoxumuz
İnsandıq,
İnsan qaldıq.
Demirəm hamı!
Neyləyirsən, gər ağacım!
Ağacların arasında
nər ağıcım.
Neyləyirsən,
qurdalama gəl yaramı.

1967-1970

YADDAŞ

Bir gün,
bir saat,
bir an
ayrıla bilsəydim yaddaşımdan
dincələrdim;
yaddaşımın ayrılığını bayram edərdim.
Hara getsəm,
harda olsam
yanımdadır yaddaşım.
Bilmirəm yaddaşın
yapışqan sədaqətindən
necə can qurtarım,
hara qaçım.

dekabr, 1966

ÖMÜR KEÇDİ, GÜN KEÇDİ...

Soruşdular:
– Bir girvənkə daş ağır olar,
bir girvənkə pambıq?
– Bir girvənkə daş! – dedim,
sevinə-sevinə.
Xoşbəxt idim...

Kvant nəzəriyyəsi!
Nisbət nəzəriyyəsi!
Bölünən atomların fəsadı!
Cavablarım elmi, dürüst.
Hər suala bir dəftər dolduraram
yaza-yaza!
Yazıq sənə, yazıq
Rəsul Rza!
Acanda ağlayardım.
Susayanda,
bir yerim ağrıyanda ağlayardım.
Bir şey istəsəm, ağlayardım.
Anamın qucağı üçün,
qonşu qızın oyuncağı üçün
ağlayardım.
Külək bərk əsəndə,
qarğı əlimi kəsəndə,
ağlayardım.
Bacım məndən küsəndə
ağlayardım.
Əl uzatdığım kəpənək uçanda,
qonşumuz itini zəncirdən açanda,
yuxum qaçanda
ağlayardım.
Xoşbəxt idim!

Dünya yuxusuzdur.
Ağlaya bilmirəm.
Ölüm ömrü pusur.

Ağlaya bilmirəm.
Raketlər xaraba qusur.
Ağlaya bilmirəm.
Kirəc damarlarımı bərkitdi.
Dostlardan çoxu getdi.
Ağlaya bilmirəm.
Sancırlar, ağlaya bilmirəm.
Nə atam var, nə anam.
Ağlaya bilmirəm.
Yaşlı, yekə insanam.
Ağlaya bilmirəm.
Və hakəza!
Yazıq sənə, yazıq
Rəsul Rza!

Nə atam kimi güclü kişi vardı,
nə anam kimi gözəl qadın.
Küçəmizdəki ağaclar
dirənmişdi göyə.
Ağzımda yemlik dadı.
Evimizin qabağında axan çaydan
böyük, enli, dərin çay yox idi;
bilmirəm necə keçirdi onu
ayaqyalın toyuqlar!
Uzaq sözü
araba təkərinə dolaşmışdı,
yaxın sözü
çəkməmin bağına.
Nə iki mərtəbədən hündür eyvan vardı,
nə hind toyuğundan qorxulu heyvan.
Nə üçqulac kəndiri
ağzından suyunacan sallanan
quyumuzdan dərin quyu.

Bilirəm,
dünyada çox güclü adam var:
qolu güclü, sözü güclü.
Bilirəm,

gözəl qadınlar var
Milos qızı Veneradan belə gözəl.
Okeanlar görmüşəm
günlərlə sinəsində üzüb.
Ağzımda valokordin dadı var.
Yaxın sözü
reaktiv təyyarələrin qanadında
əriyib gedib.
Uzaq sözü
planetlərarası raketlərdə.
Hündür eyvan yüz mərtəbəyə qalxıb.
Ən dəhşətli nüsxə
insanlar içindədir.
Planetimizi
dəlik-dəlik elədik
qaza-qaza!
Belə-belə işlər,
Rəsul Rza!

Gecə yarıdan keçib.
Neçə yazılı vərəq var
masanın üstündə.
Axşamdan bəri xəyalımla
könül-könül gəzmişəm,
neçə insan aləmini bu gün də.
Birdən söndü elektrik lampam.
Bu günün son,
sabahın ilk sətirlərini
bitirə bilmədim.
Qaranlıq qara xəbər kimi
çökdü üstümə...
...Əlimdə mürəkkəbi qurumuş qələm.
Dirsəklərimin altında
masamın sığallı üzü.
Lampamın telləri külə dönüb.
Lampa bitirdi ömrünü,
son saniyəsinə qədər yana-yana!

Biz necə bitirəcəyik ömrümüzü?
Ayaq basmadan ən yaxın bir ulduza?
Yazıq sənə, yazıq
Rəsul Rza!

1962, səfərdə

ÖTƏN GÜNLƏR

Dörd yanım dənizdir,
gömgöy!
Başımın üstü
buludsuz göy.
Göz işlədikcə işləyən əngindən,
dənizin rəngindən,
gəmimizi yalayıb keçən
ağ ilan köpüklü suların ahəngindən
sərxoşam.
Yol uzaq.
Gedirik dənizi yararaq.
Arxada yavaş-yavaş
üfüqə çökür axşam.
Xatırlayıram,
neçə belə axşamın arxasında,
ömrün uzaq sahilində,
dağ kimi
qalaq-qalaq yığılmış illərin
yaxasında
qalan günləri...

Beş yaşlı uşağam.
Tüstülü ocaq başında,
qolları çirməkli,
paltar yuyur anam.
Sonra göy suda
axara çəkir paltarları.
Gömgöy su ilə doludur
qalaylı tiyan.

Mən də bu tiyanın yanındayam.
Kağız gəmi salıram
bu göy suya.
Sonra ovurdlarımı şişirdir
gücüm gəldikcə üfürürəm.
Gəmi gedir yırğalana-yırğalana.
Əllərimi vurub bir-birinə
bağırıram:
– Ana! Ana!
Gəmimə baxsana!
Gör necə gedir
yırğalana-yırğalana...
Ayrılıram xəyaldan.
Üfüqlərə çöküb axşam.
Okean gəmisində,
göyərtədə durmuşam.
İllər köçüb gedib.
Nə tüstüsü gözümü göynədən
ocaq var,
nə qara saçlı anam.
Yolum ucsuz-bucaqsız okeana.
O günlərdən ancaq
xatirimdə
balaca kağız gəmimin
ağ yelkəni qalıb;
bir də
geri dönməyən, çocuqluq illərinin
yumşaq tikəni qalıb.

1958

SABAHLARI DÜŞÜNƏRKƏN

Bir ömür də yaşayaydım
bundan belə.
Görəydim "indilər",
necə
"dünən" olur.

Kim sözünə sadiq qalır,
kim yol əsdi –
dönən olur.
Kimlər necə yüksəlir
fikriylə, əməliylə;
kimlər şöhrətə minir
"Oldu!
Bəli, bəli"lə?
Dünyamız yaşamaqçın
darısqallaşır,
yoxsa
genişdən geniş olur?
Neçə planet yolu
gün-günə tünlükləşir,
hey gediş-gəliş olur.
İmkan üfüqlərimiz
gəniyir, daralırmı?
Balaca Yer kürəmiz,
atomdan can qurtarıb,
məhvərində qalırmı?
Yer üzündə olurmu
hamı insan qardaşı?
Kəsilirmi dünyadan
"mənim", "sənin" qovğası,
"bizim", "sizin" savaşı.
İnsan doyumluğunca
çörək varmı,
su varmı?
Qəfil güllə səsləri,
göy yaran gurultular,
körpələri yatmağa,
dincəlməyə qoyarmı?
Qalmışdırmı ehtiyac
müdafiə sözünə?
Qara duman çökürmü
yenə də yer üzünə?
Necə izah edirlər;
Diabet, xərçəng nədir,

İnfarkt, taun nə şeydir,
Qrip, nəfəstəng nədir?
Yüz yaşlı cavan necə,
əsrlərlə yaşamış
gümrah qoca necədir?
Ölüm-həyat vuruşu,
canlılar xeyrinədir,
yoxsa ki,
heç-heçədir?
Sərhəd direklərinə,
qədim abidələr tək,
xatirə lövhələri
hər yanda vurulubmu?
İnsan yurdu hamıya
yaşamalı olubmu?
Bir ömür yaşayaydım
hələ bu gündən belə.
İstəklərimi olmuş görməyəcəksəm
əgər;
yarımçıq qalsa qalsın
ömürdən səhifələr.

Göyçay, oktyabr, 1977

ÖMÜR YOLU

Nə küçələr,
nə yarpaqlarında
gilə-gilə yağış puçurları
ağaclar.
Yumşaq gecələr
dağınıq saçlar
geridə qaldı.
Yuxulu ala gözlər,
yanıqlı duzlu sözlər,
mehriban üzlər
geridə qaldı.

Qəfəsdə sarı bülbülün
fəryadı,
ilk görüşün,
körpə ümidin dadı,
ağ göyərçinlərin
titrək qanadı
geridə qaldı.

Yağış mənimlə gedir,
yumru, uzunsov damcılarla
qonub qatar pəncərəsinə.
Qulaq asıram qatar təkərlərinin
yeknəsəq səsinə.
Arxada qalır taqqıltılar.
Sanki,
ömür damcı-damcı düşür
qayıtmazlığa.
Günlər gedir
çoxluqdan azlığa.
Nə yaxşı ki, xatırlamalı
günlər, saatlar var.
Nə yaxşı ki, bir səbəb yoxdur
baxışlarımı gizləyəm.
Yol gedirəm bu gündən sabaha.
Geridə qalanlarım da var,
gələcəyə qalanlarım da.
Nə qəm!
Yaşayıram.

1976

MARAQ

Küləklər harda yatır görəsən?
Buludlar hardan yığır göz yaşını
hava ayaz olanda?
Çaylar harda dincəlir görəsən!

İldırımlar niyə belə tez sönür?
Ən uzaq ulduzlardan o yana
nə var, kim var görəsən?
Harda yaşayır ölüm?
Götürüm gəncliyimi,
axtarıb tapım onu.
Öldürüm.

1966

YOXLUQLA TANIŞLIĞIM

İki dəfə sağa,
bir dəfə sola burulub getdim.
Yol tanış.
Döngələr tanış.
Tanış doqqazın,
əyri ağacları tanış.
Dam üstündə
tanış dəmir xoruz.
Tanış nar topası;
budaqlarından neçəsi quru.
Çağırdım bir ağız.
Çağırdım iki ağız.
Əvvəlcə yavaşdan çağırdım,
sonra ucadan:
– Ay ev yiyəsi!
Ev susdu.
Qapılar susdu.
Neçə yerdən sökülmüş
batdaq divar susdu.
Qanrılıb bir də baxdım.
Hər şey tanışdı.
Həyətə gedən,
üstünü ot basmış,
cığırdan başqa.

1965

İş günü

ADSIZ ŞEİR

Rəsul Rzaya

Günəş intihar etməz,
Eh, ona nə var ki!..
Ay onun işığıyla
parlayır,
hər kəs bilir.
Lakin aylı gecələr
daha xoş görünürsə,
bunun suçu kimdədir?
Suyu doğramaq olmaz.
Eh, ona nə var ki!..
Ən iti bir xəncəri
o, bağrında saxlayar.
Lakin könül bir sözdən
dərin yara alırsa,
əcəb, kimdir günahkar?
Bahar neçin gəlməsin?
Eh, ona nə var ki!..
Nərgizlər, bənövşələr,
yollarında açılır.
Lakin bir sarı yarpaq
saplağından qoparsa,
suçlu yaşıl baharmı,
qüvvətli ruzgarmıdır?
Şam qış nədir bilməyir.
Eh, ona nə var ki!..
Ömrü boyu yamyaşıl
atlazlara bürünür.
Lakin ruzgar lalənin

ləçəyini tökərsə,
suçlu zəif laləmi,
qüvvətli rüzgarmıdır?
Bir gün dedim ki, xəyal...
Eh, ona nə var ki!..
Onunçün nə bir hüdud,
nə zaman, nə məkan var.
Lakin... birdən həqiqət
gəldi qarşımda durdu.
Dedim: nə xəyal
nə də...
Bildim, mənəm günahkar.
Düşündüm, durdum bir az.
Dilləndi qəlb yaramaz.
Və dedi:
– Qınama, dostum, məni!
Mən bir ayna deyiləm,
durğun, duru göl kimi
məhəbbətsiz, nifrətsiz
sakit alam qoynuma
mənə yaxın gələni.

1934

İKİ MƏRYƏM OĞLU

Anamın adı Məryəm idi

Otağım doludur sükutla.
Sükut içində mən,
qalınqabıq meyvə içində qalmış
tum kimi.
Nə qapı döyülür,
nə telefon zəngi var.
Divarda daş ayna.
Ordan baxır mənə